

Віктор Малахов

ЕТИКА

Курс лекцій

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2014

УДК 17(075.8)
ББК 87.7
М 18

Малахов В. А.

М 18   Етика : курс лекцій / В. А. Малахов. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 214 с.
ISBN 978-966-2254-89-1

У посібнику висвітлюються проблеми етики як теорії моральних норм і цінностей і як дисципліни практичного мислення, зорієнтованого на конкретні запити сучасного людського життя. Розглядаються соціальні та особистісні аспекти моральності, моральні засади людської свідомості, діяльності та спілкування. Проаналізовано низку актуальних етичних проблем сьогодення, зокрема, співвідношення моралі і права, моралі й політики, питання етики міжнародних стосунків, свободи, толерантності, захисту людської гідності. Своєрідним надзавданням викладу є розкриття ролі етики й моралі в збереженні та утвердженні людяності.

Для студентів вищих навчальних закладів та усіх, кого цікавлять проблеми етики.

УДК 17(075.8)
ББК 87.7

ISBN 978-966-2254-89-1

© Малахов В. А., 2014
© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2014

*Світлій пам'яті моїх батьків
Тамари Павлівни
й Арона Яковича*

ПЕРЕДНЕ СЛОВО

Пропонований посібник представляє собою перероблений варіант курсу лекцій, що витримав декілька видань у видавництві «Либідь» протягом минулих років (1996–2006). У книзі додані три нові лекції («Вступна», «З чого починається етика?», «Про любов»), значно оновлено зміст інших частин курсу, списки рекомендованої літератури.

У новому варіанті книги зберігаються особливості авторського підходу як стосовно тих чи інших конкретних проблем, так і в загальній спрямованості викладу. Етика висвітлюється в ньому як гуманітарна дисципліна, що втілює певний цілісний вимір людської культури загалом. Акцентується зв'язок етичної проблематики з класичною і сучасною філософією людини. Зважаючи на переконання, що основні категорії і проблеми етики можуть і повинні бути предметом, цікавим для інтелектуального сприйняття, автор намагався також якомога повніше розкрити їх культурно-історичні й екзистенційні аспекти.

Водночас у книзі відсутні спеціальні розділи з історії етичної думки. Побіжний огляд історико-етичного матеріалу, на нашу думку, є недоречним, а мінімально задовільний його виклад потребував би принаймні ще однієї книжки такого ж обсягу, як ця. Тож рекомендуємо звертатися щодо даних розділів курсу до іншої наявної літератури. Проте усюди, де це могло сприяти висвітленню власне теоретичних проблем етики, в посібнику подаються історичні дані стосовно їх постановки й розгляду.

Залишається додати, що виклад матеріалу в книзі ґрунтується на багаторічному досвіді викладання етики в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Національному університеті «Києво-Могилянська академія», Міжнародному Соломоновому університеті, Національному університеті «Острозька академія», Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля. Автор щиро вдячний студентам цих навчальних закладів, спілкування з якими дало змогу поліпшити початковий варіант курсу. Глибока подяка колегам філософам, викладачам етики з Києва й інших міст України, чий зауваження та побажання були враховані при підготовці цього видання. З особливим теплом автор згадує свого першого університетського викладача етики – ентузіаста і, можна сказати, першопроходця цієї дисципліни в київському філософському середовищі 60–70 рр. минулого сторіччя Леоніду Сергіївну Горбатову.

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЕ СЛОВО	3
---------------------	---

ЛЕКЦІЯ 1. ВСТУПНА

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ТА НАША СУЧАСНІСТЬ	5
ЯК ВЕСТИ МОВУ ПРО ЕТИКУ	6
ТРИ НАДЗАВДАННЯ ПРОПОНОВАНОГО КУРСУ	11

ЛЕКЦІЯ 2. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ЕТИКИ

ЕТОС, МОРАЛЬ, МОРАЛЬНІСТЬ	15
ПОНЯТТЯ МОРАЛІ ЕТИКА ЯК ФІЛОСОФСЬКА НАУКА	17
ЗАВДАННЯ НАУКИ ЕТИКИ	25

ЛЕКЦІЯ 3. З ЧОГО ПОЧИНАЄТЬСЯ ЕТИКА?

ДАНІ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ СВІДОМОСТІ	30
ЕГОЇЗМ ТА АЛЬТРУЇЗМ	33
ТРИ РІВНІ МОРАЛЬНОСТІ	36

ЛЕКЦІЯ 4. МОРАЛЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

ПОПЕРЕДНЄ ЗАУВАЖЕННЯ. МОРАЛЬ І ПРОБЛЕМА. ЇЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ	42
ПЕРВІСНІ ФОРМИ РЕГУЛЯЦІЇ ЛЮДСЬКОЇ ПОВЕДІНКИ. ПРОЦЕС ВИОКРЕМЛЕННЯ МОРАЛІ	43
МОРАЛЬ ТА ІНСТИТУЦІЙНА РЕГУЛЯЦІЯ. МОРАЛЬ І ПРАВО	45
МОРАЛЬ І ЗВИЧАЙ	49
ПОЛІТИКА Й ЕТИКА	50

ЛЕКЦІЯ 5. МОРАЛЬ І СПІЛЬНОТИ

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ І САМОБУТНІСТЬ У СИСТЕМІ ЕТИЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ	56
ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН	58
<i>Нація і особистість</i>	58
<i>Етика міжнаціональних стосунків</i>	60
<i>Моральні цінності національного буття</i>	61
ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКЕ В МОРАЛІ	62
ЧИ ІСНУЄ ПРОГРЕС У ЦАРИНІ ЛЮДСЬКОЇ МОРАЛЬНОСТІ?	64

ЛЕКЦІЯ 6. ПОНЯТТЯ І СТРУКТУРА МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

МІСЦЕ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В СИСТЕМІ МОРАЛІ (ПОРЯДОК ПОДАЛЬШОГО ВИКЛАДУ)	68
СТРУКТУРА МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ. МОРАЛЬНІ НОРМИ Й ПРИНЦИПИ	69
<i>Поняття моральної свідомості</i>	69
<i>Норма як елемент моральної свідомості</i>	69
<i>Моральні принципи</i>	72
МОРАЛЬНІ МОТИВИ Й ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ. ЦІННІСТЬ І СВЯТИНЯ	72
<i>Моральні мотиви</i>	72
<i>Ціннісні орієнтації</i>	73
ДОБРО – ПРОВІДНА ІДЕЯ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ	75
<i>Благо і добро</i>	75
<i>Зміст ідеї добра</i>	76

ЛЕКЦІЯ 7. ДОБРО І ЗЛО

ПОПЕРЕДНЄ ЗАУВАЖЕННЯ: ШО ТАКЕ КАТЕГОРІЇ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ?	79
МОРАЛЬНЕ ЗЛО, ЙОГО ПОХОДЖЕННЯ І СУТНІСТЬ	79
<i>Зло як «антиблаго» і моральне зло</i>	79
<i>Види морального зла і єдність його природи</i>	80
<i>Типові концепції зла та їхня спільна основа</i>	80
ПРОБЛЕМА СУБСТАНЦІЙНОСТІ ЗЛА	81
<i>Субстанціалістське розуміння зла</i>	81
<i>Антисубстанціалістське розуміння зла</i>	82
<i>Чи можна бажати зла заради самого зла?</i>	83
<i>Нова субстанціалізація зла та її антигуманний зміст</i>	85
ВЗАЄМОВІДНОШЕННЯ ДОБРА І ЗЛА	88
<i>Можливість зла як передумова морального добра</i>	88
<i>Альтернативні концепції взаємовідношення добра і зла</i>	89
<i>Поєднання добра і зла чи здатність до компромісу?</i>	90
<i>Цінність, на яку вчинок спрямований, і цінність, яку він несе</i>	91

ЛЕКЦІЯ 8. СЕНС ЖИТТЯ І СТАВЛЕННЯ ДО СМЕРТІ

ЗВІДКИ ПОСТАЄ ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ?	93
СПОСОБИ ОСМИСЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ	95
<i>Життя як продукування смислу</i>	95
<i>Життя як утілення смислу</i>	97
<i>Спілкування як здобуття життєвого смислу</i>	99
ФЕНОМЕН СМЕРТІ	100
<i>Культурно-історичний аспект проблеми смерті</i>	100
<i>Смерть як чинник сучасного людського життя</i>	103
ЖИТТЯ ЯК ДАРУНОК І ВІДПОВІДЬ	106

ЛЕКЦІЯ 9. «ОБ'ЄКТИВНІ» Й «СУБ'ЄКТИВНІ» КАТЕГОРІЇ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

ОБОВ'ЯЗОК	109
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	111
СПРАВЕДЛИВІСТЬ	115
МОРАЛЬНА РЕФЕРЕНЦІЯ ОСОБИСТОСТІ	118
ЩАСТЯ ЯК КАТЕГОРІЯ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ	120

ЛЕКЦІЯ 10. МОРАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ

ПОНЯТТЯ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ	126
ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ	127
СОВІСТЬ – ЦЕНТРАЛЬНИЙ ЧИННИК МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ	129
РОЗКАЯННЯ	134
ПОНЯТТЯ СОРОМУ	135

ЛЕКЦІЯ 11. ДІЯ І СВОБОДА ЛЮДИНИ

ПОНЯТТЯ СВОБОДИ: ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	144
СВОБОДА ДІЇ, СВОБОДА ВИБОРУ, СВОБОДА ВОЛІ	144
СВОБОДА ЯК МОРАЛЬНА ЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ	148

ЛЕКЦІЯ 12. МОРАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ВЧИНОК ЯК ПЕРШОЕЛЕМЕНТ МОРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	152
СПІВВІДНОШЕННЯ ЦІЛЕЙ І ЗАСОБІВ ДІЯЛЬНОСТІ	154

МОТИВ І РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ	159
ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СВІТОВІДНОШЕННЯ	160

ЛЕКЦІЯ 13. ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ

СПІЛКУВАННЯ ЯК ЦАРИНА ЛЮДСЬКОЇ МОРАЛЬНОСТІ	167
ПАРАДИГМА СПІЛКУВАННЯ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ	168
ВІДКРИТІСТЬ І ЗАМКНЕНІСТЬ, МОНОЛОГІЧНІСТЬ І ДІАЛОГІЧНІСТЬ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ	173
СПІЛКУВАННЯ ЯК СПІВБУТТЯ: ОНТОЛОГІЧНІ ВИМІРИ	176

ЛЕКЦІЯ 14. МОРАЛЬНІ ВИМІРИ СПІЛКУВАННЯ

РІЗНОМАНІТТЯ МОРАЛЬНИХ ПЕРЕДУМОВ І ВИМІРІВ ЛЮДСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ	182
ТОЛЕРАНТНІСТЬ	182
ПОВАГА	184
СПІВЧУТТЯ	185
МИЛОСЕРДЯ	189
КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ Й ЕТИКЕТ	189

ЛЕКЦІЯ 15. ПРО ЛЮБОВ

ПОНЯТТЯ ЛЮБОВІ: РОЗМАЇТТЯ І ЄДНІСТЬ	193
ЛЮБОВ ЯК ДОСКОНАЛЕ СПІЛКУВАННЯ	196
ВРАЗЛИВІСТЬ ТА ВЕЛИЧ ЛЮБОВІ	200
ПІСЛЯМОВА	204
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	205

Навчальне видання

Малахов Віктор Аронович

ЕТИКА

Курс лекцій

Технічний редактор Р. В. Свиначук

Комп'ютерна верстка Н. О. Крушинської

Коректор С. А. Федорчук

Художнє оформлення обкладинки К.О. Олексійчук

Формат 60x84/8. Ум. друк.арк. 24,88. Наклад 100 пр. Зам. № 85–14.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 13,75. Гарнітура «TimesNewRoman»

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свиначук Р. В.
Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr.net.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.